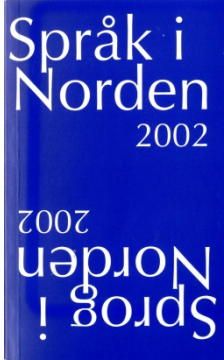

Sprog i Norden

Titel:	Språknämndernas roll, framtid och uppgifter. En självvranssakande språkvårdarenkät	
Forfatter:	Sigríður Sigurjónsdóttir og Joan Maling	
Kilde:	Sprog i Norden, 2002, s. 115-136	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive	

© Nordisk Sprogråd

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

En syntaktisk endring i islandsk ungdomsspråk

Sigríður Sigurjónsdóttir og Joan Maling

1. Innledning

Det islandske språket er forholdsvis lite endret fra landnámstiden, for elleve hundre år siden. Flertallet av endringene foregikk i lydsystemet, og selv om størstedelen av disse lydendringene er utelukkende islandske, er en del av dem allikevel paralleller til det som har skjedd i andre nordiske språk. Man kan for eksempel nevne at den store kvantitetsendringen skjedde på liknende måte i alle nordiske språk med unntak av dansk, og *hv-* ble til *kv-* i vestnorske dialekter og færøysk akkurat slik det er vanligst i islandsk uttale (jevnfør Stefán Karlsson 1989). Islandsk bøyningssystem og syntaks er derimot mindre endret enn lydsystemet. Slik har islandsk fremdeles stort sett det fellesnorrøne bøyningssystem til tross for noen ubetydelige forandringer i bøyningen av enkelte ord og bøyningsklasser. Språkets syntaks er også forholdsvis lite endret fra norrønt, men det er vanskeligere å få overblikk over endringene innenfor dette område ettersom man som oftest har utelatt syntaksen i oversikter over islandske språkforandringer i bøker om språkhistorie. (Se for eksempel Stefán Karlsson 1989). Allikevel har islandsk syntaks forandret seg i tidens løp, akkurat som de andre områdene innenfor språket. Man kan for eksempel nevne at det ser ut som om ordrekkefølge innenfor verbalet var friere i norrønt enn den er i nåtidsislandsk, og at regler om refleksiv bøyning var temmelig forskjellige (jevnfør Eiríkur Rögnvaldsson 1995). Man kan også nevne de store forandringene som har skjedd innenfor språkets ordtilfang siden

landnámsmennesenes språk, særlig på nittenhundretallet. De er en følge av omfattende endringer i det islandske samfunnet. Det har altså funnet sted endringer på alle hovedområdene innenfor språket, men i ulikt omfang.

Det finnes fortsatt endringer i islandsk og mange tror at utenlandsk påvirkning, den store medieinnflytelse, og andre forandringer i vårt liv i informasjonsalderen fører til raskere språkendringer enn før. Etersom språkendringer ikke skjer plutselig, men ofte tar flere generasjoner, kan det være vanskelig å få øye på og forstå de språkendringene som foregår. Språkendringer har det til felles med andre endringer at det blir lettere å beskrive dem etterpå. I denne artikkelen vil vi fortelle om en språklig endring som antakelig er i ferd med å skje i islandsk nå. Denne forandringen innebærer at man bruker setninger som de i eksempel (1).

(1) Yngre språkbrukere

- a. Það var beðið *mig* að vaska upp í gær
Det ble bedt meg (AKK.) å vaske opp i går
'Jeg ble bedt om å vaske opp i går'

eller

Í gær var beðið *mig* að vaska upp
I går ble bedt meg (AKK.) å vaske opp
'I går ble jeg bedt om å vaske opp'

- b. Það var hrint *mér* fyrir framan blokkina
Det ble dyttet meg (DAT.) foran blokken
'Jeg ble dyttet foran blokken'

eller

Fyrir framan blokkina var hrint *mér*
Foran blokken ble dyttet meg (DAT.)
'Foran blokken ble jeg dyttet'

De eldre språkbrukerne ville si dette som i setningene i eksempel (2).

(2) Eldre og yngre språkbrukere

- a. *Ég* var beðin að vaska upp í gær
Jeg (NOM.) ble bedt om å vaske opp i går

- b. *Mér* var hrint fyrir framan blokkina
Meg (DAT.) ble støytet foran blokken
'Jeg ble dyttet foran blokken'

Her dreier det seg om en forandring i språkets syntaktiske struktur, og man har kalt den nye strukturen for "den nye passiv" (jevnfør Helgi Skúli Kjartansson 1991). Grunnen til dette navnet er at man danner den nye syntaktiske struktur med hjelpeverbet *vera* og perfektum partisipp av hovedverbet, akkurat som man gjør i tradisjonell passiv. Det ser også ut som om den nye strukturen har samme semantiske innhold og blir brukt i lignende situasjoner i språket som den tradisjonelle passiv. Setningene i (2) er nettopp eksempler på tradisjonelle passivsetninger i islandsk. I denne artikkelen beskriver vi resultatene av en omfangsrik undersøkelse av denne språkforandringen, som vi har hatt ansvaret for de foregående år. Våre forskningsresultater viser at denne nye setningsstrukturen faktisk ikke har syntaktiske egenskaper som hører inn under passiv. Det ser heller ut som om det her dreier seg om en ny type upersonlig aktiv i språket. Selv om denne artikkelen ikke handler så mye om denne siden av resultatene våre, skal vi allikevel påpeke at navnet "den nye passiv" faktisk er et forkert navn, teoretisk, og at det ville være bedre å kalle denne nye syntaktiske struktur for "den nye upersonlige aktiv" (jevnfør Sigríður Sigurjónsdóttir og Joan Maling 2001).

2. Den nye passiv

Men hva dreier denne språkforandringen seg om? Først skal vi se på den syntaktiske strukturen i tradisjonell passiv i islandsk. I (3) kan man se flere eksempler på tradisjonell islandsk passiv.

Passiv dannes av hjelpeverbet *vera* og perfektum partisipp av hovedverbet. Det finnes tre typer passiv: Nominativpassiv, oblik kasus-passiv og upersonlig passiv.

(3) Tradisjonell passiv

- a. *Stúlkan* var lamin í klessu (SG.) Nominativpassiv
Jenten (NOM.SG.) ble banket opp
- Stúlkurnar* voru lamdar í klessu (PL.)
Jentene (NOM.PL.) ble banket opp
- b. *Henni* var hrint í skólanum (SG.) Oblik kasus-passiv
Henne (DAT.SG.) ble dyttet i skolen
'Hun ble dyttet i skolen'
- Þeim* var hrint í skólanum (PL.)
Dem (DAT.PL.) ble støytet i skolen
'De ble støytet i skolen'
- c. *Kennarans* var saknað (SG.)
Læreren (GEN.SG.) ble savnet
- Okkar* var saknað (PL.)
Oss (GEN.PL.) ble savnet
'Vi ble savnet'
- d. *Það* var dansað í kringum jólatréð Upersonlig passiv
Det ble danset rundt juletreet
'Man danset rundt juletreet'

Nominativpassiv dannes med et transitivt verb i aktiv, som i aktivsetninger tar en agens på subjektlassen, og et akkusativobjekt. Objektet får så nominativform når det inntar subjektlassen i passiv, se (3a). Hjelpeverbet *vera* og perfektum partisipp av hovedverbet kongruerer med passivsetningens nominativsubjekt. Oblik kasus-passiv dannes med et transitivt verb i aktiv som i aktivsetninger tar en agens på subjektlassen og et objekt i dativ eller genitiv. Når objektet inntar subjektlassen i passiv beholder det sin kasus, og hjelpeverbet tar 3. pers. ent.-form, og perfektum partisipp tar intetkjønn nominativ

ent.-form, se (3b og c). Forskjellen mellom oblik kasus-passiv og nominativpassiv er altså blant annet den at hjelpeverbet i oblik kasus-passiv alltid står i 3. pers. ent. og perfektum partisipp i intetkjønn nominativ ent. Passiv som dannes med intransitive verb, som tar en agens på subjektplass, kalles for upersonlig passiv. Ettersom intransitive verb ikke tar noen objekter kan det ikke bli snakk om noen patiens på subjektplassen i passiv. Istedenfor det får man til vanlig et *það*-innskudd, se (3d). Hjelpeverbet i upersonlig passiv tar alltid 3. pers. ent.-form, noe som også er tilfelle i den oblike kasus-passiven, og perfektum partisipp tar også her intetkjønn nominativ ent.-form.

Vi har eksempler på den nye setningsstrukturen i (4). Disse setningene tilsvarende eksemplene på tradisjonell passiv som vi så i (3). Ifølge tradisjonen er setningene i (4) uakseptable. Forskjellen på de yngre og de eldre språkbrukernes språkfølelse er tydelig i våre forskningsresultater: drøyt 70% av femten- og sekstenåringene sier at setningen (4a) er akseptabel, mens det blant de voksne bare er i underkant av 4% som aksepterer denne setningen.

(4) Den nye setningsstrukturen

- a. *Það var lamið stúlkuna í klessu* "Den nye passiv"
 Det ble banket jenta (AKK.) opp
 'Jenta ble banket opp'
- b. *Það var hrint henni í skólanum*
 Det ble dyttet henne (DAT.) i skolen
 'Hun ble dyttet i skolen'
- c. *Það var saknað kennarans*
 Det ble savnet læreren (GEN.)
 'Læreren ble savnet'

Hvis man sammenligner den nye syntaktiske strukturen med setninger i tradisjonell passiv, ser man at den nye karakteriseres av at objekt i aktiv ikke inntar subjektplassen i passiv, og at objektet beholder sin kasus, både når man har akkusativ, som i

(4a), og når man har dativ eller genitiv, som i (4b og c). Dette betyr at subjektplassen blir tom, og derfor må vi få *pað*-innskott, hvor *pað* er et såkalt formelt subjekt. Den nye passivkonstruksjonen er, som den tradisjonelle passivkonstruksjonen, dannet av hjelpeverbet *vera* og perfektum partisipp av hovedverbet. Hjelpeverbet tar alltid 3. pers. ent.-form og perfektum partisipp tar intetkjønn nominativ ent.-form, akkurat som det er tilfelle i oblik kasus-passiv og upersonlig passiv.

Det er interessant at en lignende setningsstruktur som den som nå utvikles i islandsk, er kjent fra polsk og irsk for et par hundre år siden. Joan Maling (1993) argumenterer for at den såkalte *-no/to*-setningsstruktur i polsk og "ubøyelig" setningsstruktur i irsk kjennetegnes helt av aktivtrekk og at det slett ikke er passiv. Joan antar at begge setningstyper har utviklet seg ut fra tradisjonell passiv. I (5) har vi et eksempel på to strukturer i polsk, altså tradisjonell passiv og den såkalte *-no/to*-setningsstruktur.

(5) To typer "passiv" i polsk

- a. Tradisjonell passiv
Świątynia była zbudowana w 1640 roku
kirke-NOM. ble bygd-FEM.SG. i 1640 år
'Kirken ble bygd år 1640'
- b. Såkalt *-no/to*-setningsstruktur
Świątynię zbudowano w 1640 roku
kirke-AKK. bygd-UPERS. i 1640 år
'Kirken ble bygd år 1640'

Vi vil ikke diskutere dette nærmere her, men vi skal allikevel påpeke at *-no/to*-setningsstrukturen i polsk har andre syntaktiske trekk enn tradisjonell passiv. Det kan for eksempel nevnes at i *-no/to*-setningsstrukturen kan man ha et refleksivt pronomen se (6b), og det kan man ikke ha i den tradisjonelle passiv se (6a).

(6) Refleksivt pronomen i to typer "passiv" i polsk

- a. Tradisjonell passiv
*Swoja własna ojczyzna była chwalona

REFL. eget mors-land-NOM. er-PRET. prist-FEM.SG.
'Man priser sitt eget fedreland'

- b. Såkalt *-no/to*-setningsstruktur
Chwalono swoją własną ojczyznę
Prist-UPERS. REFL. eget mors-land-FEM.SG.AKK.
'Man priser sitt eget fedreland'

Som vi nevnte kort ovenfor framgår det av forskningen vår at den nye setningsstrukturen i islandsk er en ny type upersonlig aktiv, som nå utvikles ut fra den tradisjonelle passiv i språket. Den nye setningsstrukturen i islandsk ser ut til å være syntaktisk sett som den såkalte *-no/to*-setningsstruktur i polsk og "ubøyelige" setningsstrukturen i irsk, blant annet med hensyn til refleksive pronomener, se eksemplene i (7).

(7) Refleksivt pronomen i den nye setningsstruktur i islandsk

- a. Það var leikið sér allan daginn
Det ble lekt seg (DAT.) hele dagen
'Man lekte seg hele dagen'
- b. Síðan er tekið sér augnablikshvöld frá matargerðinni
Så blit tatt seg (DAT.) en liten pause fra matlagingen
'Så tar man seg en liten pause fra matlagingen'
- c. Það var horft á sjálfan sig í speglinum
Det ble sett på seg selv (AKK.) i speilet
'Man så på seg selv i speilet'

Det ser altså ut som om vi har liknende utvikling i polsk, irsk og islandsk. Det bør nevnes at den nye utviklingen i irsk og polsk er et par hundre år eldre enn den islandske og det er klart at irsk og polsk ikke har hatt denne innflytelsen på islandsk. Det er mye mer sannsynlig at den tilsvarende utvikling i disse språkene er forårsaket av en felles tendens i disse indoeuropeiske (fjerne) slektinger.

3. Vår forskning i den nye passiv i islandsk

Inntil nå har man ikke skrevet mye om denne strukturen i islandske lingvistiske studier. Som det framgår av (8) ble den først nevnt, så vidt vi vet, i Helgi Bernóðussons cand.mag.-avhandling (1982).

(8) Den nye passiv i eldre lingvistiske studier og skrifter

- a. Það var hjálpað mér í skólanum
Det ble hjulpet meg (DAT.) i skolen
'Jeg ble hjulpet i skolen'
(Helgi Bernóðusson 1982:212)

Það var barið mig
Det ble slått meg (AKK.)
'Jeg ble slått'
(Helgi Bernóðusson 1982:242, fotnote 45)

Það var skilið mig eftir
Det ble forlatt meg (AKK.)
'Jeg ble forlatt'
- b. *Heyrst hefur*: Það var sagt honum að fara
Man har hørt: Det ble befalt ham (DAT.) å dra 'Han ble befalt å dra'
RÉTT VÆRI: *Honum var sagt að fara*
Riktig språk ville være:
Ham (DAT.) ble befalt å dra 'Han ble befalt å dra'
Leiðréttum þetta hjá börnum
'La oss rette dette hos barna'
(Helgi Hálfðanarson 1984:31, Málvilla #174)
- c. Það var fleygt bókunum
Det ble kastet bøkene (DAT.)
'Bøkene ble kastet'
(Jón Friðjónsson 1989:81)
- d. Það var kosið hana í gær
Det ble valgt henne (AKK.) i går
'Hun ble valgt i går'
(Halldór Ármann Sigurðsson 1989:355)

- e. Var beðið þig að skrifa?
Ble bedt deg (AKK.) á skrive?
'Ble du bedt om å skrive?'
(Helgi Skúli Kjartansson 1991:18-22)

Það var strítt *henni* allan veturinn
Det ble ertet henne (DAT.) hele vinteren
'Hun ble ertet hele vinteren'

Vi begynte å studere denne nye setningstypen året 1996. Vi gjorde en liten første utredning om den i Reykjavík og på to steder utenfor hovedstadsområdet, se Aðalheiður Þ. Haraldsdóttir (1997), Guðbjörg M. Björnsdóttir (1997), Maling og Sigurjónsdóttir (1997). Kort etter dette begynte vi på forberedelsen av en meget omfangsrik undersøkelse. Vi laget et spørreskjema om den nye setningsstrukturen, og vinteren 1999 til 2000 ansatte vi noen forskningsassistenter som fikk den oppgave å presentere spørreskjemaet for 1731 elever i tiende klasse (femten- og sekstenåringer) i 65 skoler landet rundt. Dette betyr at vi nådde fram til 45% av alle islandske ungdommer som ble født året 1984. Spørreskjemaet ble også presentert for 205 voksne landet rundt. I vedlegget finnes et kart over Island. De sorte sirkelrunde merkene viser stedene hvor man gjorde undersøkelsen.

På spørreskjemaet var det 68 setninger i tilfeldig rekkefølge. Derav var 17 setninger en slags kontrollsetninger; noen av dem var akseptable, mens andre var uakseptable. Disse kontrollsetningene ble blant annet brukt for å vurdere om vedkommende hadde svart på en pålitelig måte. 51 setninger viste den nye setningsstrukturen i forskjellige syntaktiske omgivelser. En assistent besøkte skoleklassene og ga veiledning til ungdommene som fylte ut spørreskjemaet. Deltakerne ble bedt om å krysse ved den ene av to svarmuligheter se (9).

(9) Instruks øverst på spørreskjemaet

Veiledning: Merk med kryss X i den spalte som passer best

Ja = Dette kan man si!

Nei = Dette kan man **ikke** si!

Deltakerne ble dessuten bedt om å fylle ut et ark med forskjellig personlig informasjon. På arket ser man for eksempel deltakerens kjønn, fødselsår, morsmål, hvor han eller hun har bodd, og foreldrenes utdanning. Når man har strøket de deltakere som gjorde to eller flere feil i de uakseptable kontrollsetningene har vi, som det framgår av (10), resultater fra 1695 ungdommer i tiende klasse og 200 voksne. Av de 1695 ungdommene er det 845 gutter og 850 jenter.

(10) Antall deltakere i de forskjellige deler av landet

Landsdel	Ungdom	Voksne
Vesturland	181	34
Vestfirðir	95	24
Norðurland	262	27
Austurland	146	21
Vestmannaeyjar	72	16
Suðurland	218	19
Suðurnes	138	20
Rvik ytre bydeler	363	39
Rvik vestenf. Elliðaár	220	
Total	1695	200

Det framgår av tabellen i (10) hvor mange deltakere det var fra hver landsdel. Som vi ser nederst i tabellen har vi delt Reykjavik og nærliggende kommuner i to klasser som vi kaller for ytre bydeler og Reykjavik vestenf. Elliðaár (Elliðafla). Delingen bygger på hvor skolene ligger innenfor Reykjavik-området. Reykjavik vestenf. Elliðaár er det gamle bysentret, og den

vestlige og den østlige del av byen. De ytre bydelene er de nyere bydelene eller drabantbyene og nærliggende kommuner. Det vil snart ble klart hvorfor vi gjorde dette på denne måten. Men nå skal vi se på resultatene våre.

4. Resultater

Som det framgår av tabellen i (11) virker det som om den nye setningsstrukturen er vanlig i ungdomsspråk i dag. Derimot aksepterer eldre mennesker vanligvis ikke slike setninger. I (11) presenter vi andel positive svar i de enkelte landsdeler for den nye setningsstrukturen der objektet er et ord for menneske på den ene side i akkusativ og på den annen side i dativ. Her dreier det seg om setninger fra spørreskjemaet med den nye setningsstrukturen som svarer til setningene i (1) og (4).

(11) Andel positive svar i enkelte landsdeler for den nye setningsstruktur med objekt som er et menneske

Landsdel	Objekt i akk.		Objekt i dativ	
	Ungdom	Voksne	Ungdom	Voksne
Vesturland	68%	3%	73%	6%
Vestfirðir	62%	3%	68%	7%
Norðurland	55%	3%	60%	7%
Austurland	51%	4%	57%	6%
Vestmannaeyjar	64%	5%	71%	4%
Suðurland	60%	1%	68%	9%
Suðurnes	68%	7%	75%	3%
Rvík ytre bydeler	53%	1%	60%	3%
Rvík vestenfor Elliðaár	28%		35%	

Som det framgår av tabellen er det tydelig forskjell på ungdommer vestenfor Elliðaelva og ungdommer i de øvrige deler av Island med hensyn til hvordan ungdommene vurderer slike setninger. Dette ble klart straks vi fikk resultatene for de enkelte skolene i landet. Da man så på svarene fra ungdommer i skoler i området vestenfor Elliðaelva fant man et tydelig skille; de aksepterte altså den nye setningsstrukturen i mye mindre grad enn ungdommer i skoler i andre deler av Island. De sistnevnte aksepterer en slik struktur i dobbelt så mange tilfeller. Denne forskjellen viser seg i alle setninger med den nye setningsstrukturen i spørreskjemaet, men på den annen side finnes det ingen forskjell på landsdelene i kontrollsetningene, som vi vil se på litt senere. Dette er grunnen til at vi har delt Reykjavik og de nærliggende kommunene opp i to kategorier som vi kaller for ytre bydeler på den ene side og Reykjavik vestenfor Elliðaelva på den annen side.

Da man har behandlet våre resultater med en t-test for den nye setningsstruktur med akkusativobjekt, for Reykjaviks ytre bydeler på den ene side ($m=0,52$; $sf=0,32$) og for Reykjavik vestenfor Elliðaelva på den annen side ($m=0,28$ og $sf=0,27$), $t(520,641) = 9,636$; $p = 0,000$, så ser vi at her finnes det statistisk signifikant relasjon mellom geografisk område og andel positive svar. Det er nesten dobbelt så stor sannsynlighet for at ungdommer i Reykjaviks ytre bydeler aksepterer setninger med den nye setningsstrukturen, sammenlikner man dem med de ungdommer som går på skole vestenfor Elliðaelva. Denne forskjellen er statistisk svært signifikant. Tilsvarende forhold viser seg i setninger med dativobjekt, $t(581) = 8,119$; $p = 0,000$ ($m=0,60$ og $sf=0,37$ for Reykjavik ytre bydeler; $m=0,35$ og $sf=0,34$ for Reykjavik vestenfor Elliðaelva).

4.1 Er ungdommer kvalifiserte til å vurdere setninger?

Noen lurer sikkert på om det faktisk er mulig å lite på resultater fra femten- og sekstenåringer. Det vil si: kan man vente at femten- og sekstenåringer kan vurdere setninger? Våre resultater tyder på at man faktisk kan lite på ungdommene (i det minste i

denne undersøkelsen). Resultatene fra svar på spørreskjemaene var veldig systematiske, og variasjonen innen ungdommenes svar tilsvarte til vanlig variasjonen hos de voksne. Alt tyder derfor på at de 1695 ungdommer, som vi bygger våre resultater på, var årvåkne under testen og har fylt spørrearket ut omhyggelig.

Blant det som peker mot at resultatene våre er pålitelige, er at andelen av positive svar blant ungdommene tilsvarer omtrent nivået i de voksne svar i kontrollsetningene. Dette viser seg både i de akseptable og i de uakseptable setningene. Gjennomsnittlig andel positive svar hos ungdommer i de 11 akseptable kontrollsetningene er for eksempel 93%. Den tilsvarende andelen blant de voksne er 94%. Som det framgår av disse tallene, finnes det nesten ingen forskjell på resultatene fra ungdommene og fra de voksne. Det finnes heller nesten ikke forskjell på de geografiske områdene i kontrollsetningene, heller ikke på området vestenfor Elliðaেলা og andre områder. En av de akseptable kontrollsetningene blir vist i (12a). Her dreier det seg om en setning i tradisjonell passiv.

(12) Eksempler på en akseptabel og en uakseptabel kontrollsetning i testen

- a. Ólafur var rekinn úr skólanum (Akseptabel kontrollsetning)
'Ólafur (NOM.) ble utvist fra skolen'

- b. *Haraldur er ennpá veikt (Uakseptabel kontrollsetning)
Haraldur (NOM. MASK.) er syk (NOM. NEUTR.) fremdeles

I første spalte i tabellen i (13) viser vi resultatene fra enkelte landsdeler for denne setningen.

(13) Andel positive svar i enkelte landsdeler for kontrollsetninger i (12)

Landsdel	Akseptabel setning		Uaksept. setning	
	Ungd.	Voksne	Ungd.	Voksne
Vesturland	99%	100%	6%	3%
Vestfirðir	98%	96%	9%	0%
Norðurland	99%	96%	3%	0%
Austurland	100%	95%	6%	0%
Vestmannaeyjar	97%	100%	14%	6%
Suðurland	100%	100%	5%	0%
Suðurnes	99%	100%	7%	0%
Rvík ytre bydeler	98%	100%	5%	0%
Rvík vestenfor Elliðaár	96%		6%	

Våre resultater viser liknende andel positive svar blant ungdommer og blant de voksne. Foruten å påvise at resultatene våre er pålitelige, viser resultatet også at den nye setningsstrukturen og den tradisjonelle passiven ikke utelukker hinannen. Slik aksepterer mange ungdommer den nye setningsstrukturen og samme ungdommer aksepterer også tradisjonelle passivsetninger. Dette resultatet tyder på at det her kan utvikle seg på samme måte som i polsk, men som vi så i eksempel (5) så har polsk både tradisjonell passiv og den såkalte *-no/to-*setningsstrukturen. I irsk, hvor en lignende språkending foregikk, forsvant derimot den tradisjonelle passiven som følge av framveksten av den nye setningsstrukturen (jevnfør Maling 1993).

En av de fem uakseptable kontrollsetningene er gitt i (12b). I den siste spalten i tabell (13) viser vi resultater fra enkelte

landsdeler for denne setningen. Våre resultater viser litt større andel positive svar hos ungdommer i forhold til de voksne for denne uakseptable setningen, forskjellen er som oftest 5%. Dette resultat tyder på at dersom det finnes skjevhet i våre resultater så ville den mest vise seg i at ungdommene aksepterer setninger som de i virkeligheten anser som uakseptable. Denne skjevheten er allikevel antakelig ikke større enn 5%.

5. Sosiale faktorer

5.1 Når la man først merke til den nye setningsstrukturen?

Som våre resultater viser, ser det ut for at den nye setningsstrukturen er vanlig i barne- og ungdomsspråk i dag. De fleste av de voksne aksepterer derimot ikke slike setninger. De eldste eksemplene på denne nye setningsstrukturen, som vi kjenner til, er fra omkring 1968. Da bodde det en kvinne på Akranes, som husker at hun ble vettskremt da hun hørte sin datter si setningen i (14a). Denne kvinnen bodde på Akranes fra 1961 til 1971, og hun sier at slik språkbruk var blitt temmelig vanlig blant barn der rundt 1968. Datteren til denne kvinnen bekrefter dette og hun kan godt huske sin mors språklige rettelser. Mor og datter flyttet fra Akranes til Reykjavik i 1972, og der har de nesten aldri registrert denne nye setningsstrukturen.

(14) Eksempler på den nye setningsstrukturen hos voksne

- a. (jente, født i Akranes 1958:)
það var gefið *mér* nammi
Det ble gitt meg (DAT.) slikkeri
'Noen ga meg slikkeri'
- b. (mann, født i Vestfirðir 1942:)
það er mótmælt *þessum vinnubrögðum*
Det ble protest disse arbeidsmetodene (DAT.)
'Man nedlegger protest mot disse arbeidsmetodene'
- c. (mann, født i Norðurland 1950:)
það var truflað *mig* í lok þáttarins
Det ble forstyrret meg (AKK.) mot slutten av programmet
'Jeg ble forstyrret mot slutten av programmet'

- d. (mann, født i Norðurland 1941.)
Það var jarðað *hann* í gær
Det ble begravd ham (AKK.) i går
'Han ble begravd i går'

Selv om denne nye setningsstruktur forekommer mest i barne- og ungdomsspråk, finnes det allikevel eksempler på den i de voksnes språk, som det framgår av eksemplene i (14b til d). Disse menneskene er middelaldrende og er alle født ute på landet. Eksemplene i (15) viser også at små barn bruker den nye setningstypen, og eksemplet i (15c) viser at det ser ut som om de, akkurat på samme måte som ungdommene, bruker den nye strukturen parallelt med tradisjonell passiv (se Aðalheiður Þ. Haraldsdóttir 1997:23).

(15) Eksempler fra barnspråk

- a. Den nye setningsstruktur
Það var fundið *peysuna mína* í dag. (8 áring)
Det ble funnet genseren min (AKK.) i dag
'Genseren min ble funnet i dag'
- b. Den nye setningsstruktur
Það hefur verið gefið *þér* oft *kökur* (8 áring)
Det ble gitt deg (DAT.) ofte kaker
'Man har ofte gitt deg kaker'
- c. Den nye setningsstruktur
Rebekka: Það er bundið *honum* (3 áring)
Rebekka: Det ble bundet ham (DAT.) 'Han ble bundet'

Móðir: Hvernig er þetta með karlinn?

Mor: Hva er det som har skjedd med fyren?

Tradisjonell passiv

Rebekka: *Hann* er bindaður

Rebekka: 'Han (NOM.) er bundet'

5.2 Påvirker språkbrukernes kjønn og foreldrenes utdanning bruken av denne nye setningsstruktur?

Til sist skal vi se på spørsmålet om det ser ut til at språkbrukernes kjønn og foreldrenes utdanning kan påvirke bruken av denne nye setningsstrukturen. Med spørreskjemaet fulgte det et ark hvor elevene ble bedt om å oppgi blant annet deres kjønn og foreldrenes utdanning. I tabell (16) viser vi resultater for språkbrukeres kjønn, gutter på den ene side og jenter på den annen side. Det framgår av tabellen at det ikke er stor forskjell på hvordan guttene og jentene bruker denne nye setningstypen og forskjellen er ikke statistisk signifikant.

(16) Språkbrukers kjønn og den nye setningsstruktur

Landsdel	Objekt i akkusativ		Objekt i dativ	
	<i>Gutter</i>	<i>Jenter</i>	<i>Gutter</i>	<i>Jenter</i>
Vesturland	67%	69%	72%	73%
Vestfirðir	64%	61%	76%	62%
Norðurland	57%	54%	64%	56%
Austurland	50%	51%	60%	55%
Vestmannaeyjar	63%	67%	66%	77%
Suðurland	59%	61%	69%	68%
Suðurnes	67%	79%	72%	78%
Rvík ytre bydeler	52%	54%	58%	62%
Rvík vestenfor Elliðaár	31%	25%	36%	33%

En annen sosial faktor som vi undersøkte var foreldrenes utdanning. Elevene ble bedt om å krysse ved en av de tre muligheter i (17), både for moren og faren. I tabell (17) viser vi resultater for mors utdanning og den nye setningsstrukturen med objekt i akkusativ i enkelte landsdeler. Legg merke til at ikke alle elevene oppga opplysninger om foreldrenes utdanning, så disse resultatene bygger derfor på færre elever enn andre resultater hos oss, eller 1547 elever i stedet for 1695.

(17) Utdannelse hos mor

Landsdel	utdann. mor	akk. objekt	Landsdel	utdann. mor	akk. objekt
Vesturland	1	71%	Suðurland	1	62%
	2	66%		2	57%
	3	57%		3	44%
Vestfirðir	1	67%	Suðurnes	1	73%
	2	56%		2	64%
	3	50%		3	63%
Norðurland	1	58%	Rvík ytre bydeler	1	60%
	2	56%		2	50%
	3	42%		3	41%
Austurland	1	53%	Rvík vestenfor Elliðaár	1	33%
	2	47%		2	31%
	3	41%		3	23%
Vestmannaeyjar	1	62%			
	2	69%			
	3	56%			

1=Realskole eller obligatorisk utdannelse, 2=Videregående skole;

3=Universitetsnivå

Som det framgår av tabell (17) påvirker morens utdannelse (og farens utdannelse faktisk også, selv om vi ikke viser de resultatene her) bruken av den nye setningsstrukturen hos barnet. Denne forskjellen, som faktisk har ulikt omfang fra den ene landsdelen til den andre, er statistisk signifikant. Forskjellen innebærer at andel ungdommer som aksepterer den nye setningsstruktur til vanlig, blir mindre når man får mere utdannelse hos foreldrene. For eksempel er andel ungdommer

som aksepterer den nye setningsstrukturen alltid minst når mor har utdanning på universitetsnivå. Så med mere utdanning hos foreldrene får vi mindre bruk av den nye setningsstrukturen hos deres barn. Liknende forskjell i forhold til foreldrenes utdanning viste seg i undersøkelsen til Ásta Svavarsdóttir (1982) om såkalt dativsjuke blant tretten- og fjortenåringene. Disse to undersøkelser tyder altså på at utviklingen på Island er den samme som i mange andre land, hvor dialekter nå har sterkere relasjon til sosiale faktorer, som klasse og utdanning, enn til geografisk bosetning.

6. Sluttord

Til slutt kan man spekulere over spørsmålet om hvorfor denne endringen er i ferd med å skje i islandsk. Selv om vi ikke har noe ferdig svar på dette spørsmålet, vil vi påpeke at en liknende endring skjedde i polsk og irsk for et par hundre år siden, og derfor er det tydelig at det her dreier seg om en "naturlig endring" som kan finne sted i menneskespråk. Det er klart at denne forandringen i islandsk ikke forårsakes av utenlandsk språkpåvirkning, og det bør nevnes at denne setningsstruktur ikke finnes i engelsk, slik at vi ikke kan klandre engelsk påvirkning i denne sammenheng. Så vidt vi vet finnes det ingenting som tyder på at det nå skjer en liknende endring i de øvrige nordiske språk. Det kan for eksempel nevnes at upersonlig passiv i norsk har andre trekk enn den nye setningsstrukturen i islandsk nå det gjelder refleksive pronomener, se (18).

(18) Upersonlig passiv i norsk

a. *Det ble hygget seg	Refleksive pronomina
b. *Det ble låst seg (selv) inne i fabrikk	
c. *Det ble lyttet til hverandre på møtet	

Våre forskningsresultater tyder på at den første fasen i gjentolkning av den nye setningsstruktur fra passiv til aktiv foregår i setninger med refleksive pronomina. Dersom en

liknende endring foregikk i de øvrige nordiske språk ville den derfor sannsynligvis først vise seg i setninger som i (18).

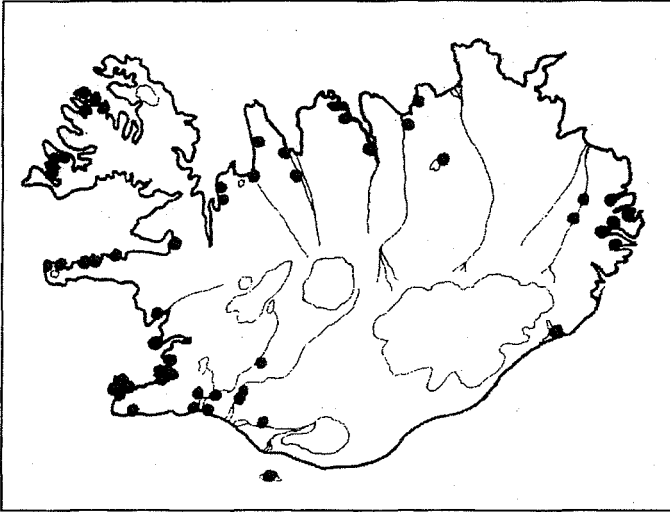
Takk til:

Forskningsprosjektet ble finansiert av Vísindasjóður Rannsóknarráðs Íslands (RANNÍS) (Íslands forskningsráð vitenskapsfond), Rannsóknarsjóður Háskóla Íslands (Íslands universitets forskningsfond), Lýðveldisjóður og delvis av NSF-stipend: DBS-9223725. Vi takker våre assistenter, Aðalheiður Þorsteinsdóttir, Halldóra Björt Ewen, Herdís Sigurðardóttir og Laufey Leifsdóttir, for godt utført arbeid. De presenterte spørreskjemaet for elever rundt i hele landet og bearbeidet dataene. Eiríkur Rögnvaldsson har fortjent en spesiell takk for gode råd og hjelp med å overføre dataene til elektronisk format. Vi takker også ham, Höskuldur Þráinsson og Jóhannes Gísli Jónsson m.fl. for kommentarene til den første utgaven av denne forelesningen. Vi takker også Jongsup Jun for å hjelpe oss med å regne ut statistisk signifikans, Beata Weiss for å gi oss opplysninger om polsk og Øystein Vangsnes for å hjelpe oss med de norske eksemplene. Takk til Ari Páll Kristinsson og Gro Tove Sandmark for hjelp med oversettelse og korrektur. Til slutt vil vi rette en hjertelig takk for deltakelsen til elevene i 10. klasse skoleåret 1999–2000, de voksne informantene, lærere, skoleledere og andre som har vært involvert i undersøkelsen.

Litteratur

- Aðalheiður Þ. Haraldsdóttir. 1997. *Það var sagt mér að skrifa ritgerð. Þolmynd eða ekki þolmynd?* B.A.-oppgave, Háskóla Íslands.
- Ásta Svavarsdóttir. 1982. "Þágufallssýki". Breytingar á fallnotkun í frumlagssæti ópersónulegra setninga. *Íslenskt mál* 4:19–62.
- Eiríkur Rögnvaldsson. 1995. Þættir úr sögulegri setningafræði. Manuskript, Háskóla Íslands.
- Guðbjörg M. Björnsdóttir. 1997. "Ný þolmynd" í máli barna og unglinga. B.A.-oppgave, Háskóla Íslands.
- Halldór Á. Sigurðsson. 1989. *Verbal Syntax and Case in Icelandic*. Doktoravhandling, Universitetet i Lund. Gjenoppretrykt 1992, Málvísindastofnun Háskóla Íslands.

- Helgi Bernódusson. 1982. Ópersónulegar setningar. Cand.mag.-oppgave, Háskóla Íslands.
- Helgi Hálfðanarson (ritstj.). 1984. *Gætum tungunnar*. Hið íslenska bókmenntafélag, Reykjavík.
- Helgi Skúli Kjartansson. 1991. Nýstárleg þolmynd í barnamáli. *Skíma* 14:18–22.
- Jón Friðjónsson. 1989. *Samsettar myndir sagna*. Málvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Maling, Joan. 1993. Unpassives of Unaccusatives. Óbirtur fyrirlestur fluttur við University of California at Irvine, University of Massachusetts at Amherst, Helsinki Yliopisto og Háskóla Íslands.
- Maling, Joan og Sigríður Sigurjónsdóttir. 1997. The "New Passive" in Icelandic. I E. Hughes et al. (ed.), *Proceedings of the 21st Annual Boston University Conference on Language Development*, 2: 378–389. Cascadilla Press, Somerville, MA.
- Sigríður Sigurjónsdóttir og Joan Maling. 2001. *Það var hrint mér á leiðinni í skólann*: Þolmynd eða ekki þolmynd. *Íslenskt mál* 23:123–180.
- Stefán Karlsson. 1989. Tungan. *Íslensk þjóðmenning* VI: 3–54.

Kart som viser de steder hvor utbredelsen av den nye setningsstrukturen var kjent.